

O ULOZI KONTEKSTA U NEKIM SLUČAJEVIMA GLAGOLSKE REKCIJE

VLADIMIR ANIĆ

Kad sam nedavno ponovno pročitao poznate Njegoševe stihove »De se gusle u kuću ne čuju, tu je mrtva i kuća i ljudi«,¹ sjetio sam se koliko su oni (i drugi) izazivali pažnje, upravo udarali u oči svojom neuobičajenom glagolskom rekcijom. Već je davno upozoreno na to da Njegoš upotrebljava akuzativ uz glagole mirovanja (mj. instrumentalna, odnosno lokativa),² a i inače takva rekcija nije rijetkost. Dijalektolozi će nam reći za koje je sve govore tipična ta pojava, a sam mogu dodati da sam je mnogo slušao kao svojstvo šibenskoga ikavsko-štokavskog govora (ne ulazeći ovdje, naravno, ni u kakva daljnja razmatranja o toj pojavi u govorima i dijalektima). Kako je ona proširena na nemalom području našega jezika, nije neobično što — kao pokrajinska osobitost — nije sasvim rijetka ni u pojedinih pisaca kojih je ugled zaslužen velik i nesumnjiv.

Ali, isto tako, nema sumnje da se u određivanju glagolske rekcije osjeća u praksi dosta nesigurnosti. Želeći se više obavijestiti o tom pitanju, zagledao sam u Maretićevu *Gramatiku*, u kojoj je takvim i srodnim pojavama dano dosta mjesta.³ Način na koji Maretić izlaže građu nehotice sugerira utjecaj prijedloga u glagolskoj rekciji u takvim slučajevima, iako naš zaslužni filolog daje dosta primjera za pojedine prijedloge i padeže kojima potkrepljuje tvrdnju da npr. *na* s akuzativom ima službu »da naznačuje mjesto ili smjer, kamo je glagolska radnja upravljena« (str. 558), što za *na* s lokativom ne tvrdi. S obzirom na to može se reći da je tek u najnovije vrijeme u pravoj mjeri naglašena poznata činjenica da u književnom jeziku glagol

¹ Petar Petrović Njegoš, *Gorski vijenac*, Beograd 1957, »Prosveta«, str. 78. Primjeri drugih pisaca uzeti su iz ARj. Primjeri A. Kovačića iz rukopisa i prvog izdanja — kratice: R = U *registraturi*, roman, *Vijenac* br. 2–52 (1888), Rr = U *registraturi*, rukopis. Nacionalna biblioteka u Zagrebu R 4025, Blj = *Baruničina ljubav*, prip., *Vijenac* br. 34–51 (1877). Primjeri koji nisu označeni, moji su.

² D. Vušović, »Prilozi proučavanju Njegoševa jezika«, *Južnoslovenski filolog*, IX (1930), str. 147.

³ Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1899,¹ str. 555–571, 572–577.

kretanja traži akuzativ, a glagol mirovanja lokativ, s tim što imenicom upravlja glagol svojom sematičkom snagom, a nikako prijedlog⁴ (u najjednostavnijem slučaju: *Idem u Zadar, Stanujem u Zadru*).

U gornjim stihovima radi se o svojstvu Njegoševa jezika, koji u tom pogledu odražava i danas živu crtu crnogorskog govora (glagol mirovanja *čuju* + akuzativ, što odgovara književnom glagol kretanja + akuzativ); radnja se vrši na mjestu, i stih znači: u kući se sviraju gusle i tamo se čuju. Ostavljajući po strani ono što već znamo o Njegoševu jeziku, ipak želim istaknuti da nas i širi kontekst, koji iznosi opće poglede i rezoniranja govornog lica (a koji ovdje nije potrebno navoditi), obavještava o potpunom značenju gornjih stihova.

Uvažavajući u potpunosti vrijednost konteksta, može se poći dalje i razmotriti neke druge primjere u kojima je rekcija organski vezana s kontekstom i u kojima ne gledam »pomjereno« jezično osjećanje nekog pisca, nego poseban stilski postupak. Zato bih upozorio na neke primjere u Ante Kovačića, pisca koji mi je najbliži. U tim se primjerima glagol kretanja slaže s lokativom, i pravo shvaćanje smisla teksta traži malo više pažnje. Na jednom mjestu u romanu *U registraturi* nalazi se ova rečenica:

U čas skoči providnik baš na rubu uvale, pograbivši konja za nozdrve... (R 226)

Glagol kretanja *skočiti* u značenju »skočiti s čega na što« (glagol tražio bi akuzativ, a ne lokativ. Tako se vidi i u ARj u značenju »vom Boden aufspringen«, »auf die Füße springen«, »skočiti na noge«, »đipiti«: *Skočila je na nožice (košuta)*, a rekcija *Skoči Uso pješe na nogama* (XV, 225) sasvim je iznimna. Ali spomenuta rečenica nalazi se u ovom kontekstu:

Od sjevera leti uplašen i uzbiešnjen velikašev hat baš prema jazu strašnoga i bajovitoga mlina »Ponorca«. Tuj stvaraše uvala zemlje dubok ponor / ... Jašilac velikaš napinje sve sile, da obustavi uplašeno i uzbiešnjeno zvijere... ali ono brli upravo prema uvali: na, sad će se i konj i konjanik stropoštati u duboki jaz... U čas skoči providnik baš na rubu uvale, pograbivši konja za nozdrve... Sva borba trajaše tako kratko vrieme da si ju jedva zamietiti mogao... U tren, kada je providnik jedva, dok bi prekinuo vlas, zaustavio zvijere, odskoči velikaš, uhvativši se zdvojno za glogov grm. Biesni hat gurnu pred sobom providnika i obadva se stropoštaše u ponor...

Providnik se posljednji put spominje prije i na sasvim drugom mjestu — među seljacima »na velikaševim oranicama« — riječima »I vlastelinski providnik bio je ondje« (*ib.*). Dakle, providnik u početku radnje nije još bio na rubu uvale. Zato navedeno mjesto shvaćam ovako: providnik nije skočio na rub sa čistine, nego se (u navedenoj rečenici) već našao na rubu uvale i t u je skočio. Kontekst pokazuje

⁴ M. Lalević, »O nekim pojavama vezanim za glagolsku rekciju«, *Naš jezik*, VIII (1957), str. 251 i d.

da ovdje glagol ne označuje radnju koja se prenosi s jednoga mjesta na drugo, već ostvarenje radnje u određenom prostoru, u kojem se radnja počinje i završava, pa ima rekciju glagola mirovanja. Dakle, radnju u cjelini pokazuje kontekst.

Isto pokazuju ovi primjeri:

Barunica Sofija *naslanjala se* u bjelini na niskom baršunastom *divančiću*. (Bilj. 730)

Moguća je dvojaka rekcija: ili se radnja prenosi, pa će glagol tražiti akuzativ (isp.: *Nasloni se djeva na me*, ARj XV, 626) ili se zbiva na jednom mjestu, unutar jednog mjesta (kao u Kanižlića, *ib. Ostavljen sam nasloni se na svojoj stolici*). Prethodnim kontekstom u dijalogu pisac sugerira da barunica leži u krevetu (barunica pobolijeva, drugo lice, Julio, silom ulazi u sobu). Ali umjesto opisivanja, suhoga i sasvim narativnog, kako je barunica čula i ugledala gosta, ustala i došla do divančića — ona je već na divanu i već na njemu sjedi.

Žena se vrti oko muževljeve torbe pomno *slažući* kojekakove malenkosti u njoj... (Rr 279)

I opet, ako glagol *slagati* shvatimo kao glagol kretanja, on će tražiti akuzativ. Ali, ta situacija, kojom se opisuje odlazak muzikaša Jožice u grad, prethodno je naviještena ovako:

— Ženo, da mi spremiš za sjutra poputbinu; ja polazim sjutra u grad, da potražim momka, da ga vidim, kako je i da znamo, na čemu smo! (*ib.* = R 726)

Radnja se zatim prenosi u drugi dan:

Drugoga dana još za jutarnjega sumraka moljaše se bogu muzikaš Jožica poluglasnim šaptanjem. Onda se udari stisnutom šakom opet po trikrat svom silom u svoja griješna muzikaška prsa... Žena se pako vrti oko muževljeve torbe, pomno *slažući* kojekakove malenkosti u njoj... (Rr 279)

I opet se prema mogućem akuzativu javlja lokativ. Glagol *slagati* označuje ovdje radnju koja se vrši na jednom mjestu, pa tu situaciju shvaćam: žena *slaže* stvari koje su se razvojem radnje još prije »jutarnjeg sumraka« i prije nego što se Jožica počeo moliti (bar djelomično) već našle u torbi.

Razmatranjem konteksta eliminira se, vjerujem, pomisao na nesiguran jezični osjećaj pisca u kojeg se javlja neočekivana rekcija. Teško je reći koji sve pisci nisu u tom pogledu pravilno shvaćeni, ali znam da tome nije izbjegao A. Kovačić, pisac za kojeg sam već rekao da mi je najbliži. Urednici *Vijenca* (tada V. Klaić i M. Maravić) mijenjaju mu rekciju u našoj posljednjoj navedenoj rečenici: umjesto *slažući u njoj*, kako je u rukopisu, u prvom štampanom izdanju imamo *slažući u nju* (Rr 279 = R 726). Osim toga, izneseno dopušta zaključak da tek kontekst daje punu mogućnost za precizno određenje glagolskog značenja, što znači: za potpunu identifikaciju književnog teksta

Kod glagola kojih značenja dopuštaju rekciju s akuzativom i s lokativom opredjeljenje pisca za jednu rekciju, možda neočekivanu, može imati stilsku vrijednost u tom smislu što bitno skraćuje pripovijedanje, povećava koheziju teksta i radnju dinamično prenosi iz rečenice u rečenicu. Osobitim upravljanjem padeža prema glagolu u njegovoj kontekstom određenoj semantičkoj punoći — kako pokazuju navedeni primjeri — misao se svrsishodno oblikuje uz minimum jezičnih sredstava. Mogućnost izbora rekcije daje lijepu priliku piščevoj stvaralačkoj imaginaciji u procesu stvaranja, a kontekst omogućuje primanje njezinih rezultata.

V. Anić: ÜBER DIE ROLLE DES KONTEXTES IN EINIGEN FÄLLEN
DER VERBALREKTION

Zusammenfassung

Im Serbo-Kroatischen nehmen bekanntlich Verben der Bewegung den Akkusativ zu sich und Verben der Ruhe den Lokativ. Einzelne Verben gestatten aber eine doppelte Rektion. Der Kontext ermöglicht die richtige Identifizierung der verbalen Bedeutung, denn ein Verb der Bewegung mit dem Lokativ kann eine Handlung bezeichnen, die anfängt und zu anderer Zeit und an anderem Ort vor sich geht, was sonst der Rektion eines Verbs der Bewegung entspricht. Eine solche Rektion ermöglicht im bestimmten Kontext (wie es beim kroatischen Schriftsteller A. Kovačić gezeigt wird), eine Handlung aus einem Satz in einen anderen zu übertragen, wobei minimale Sprachmittel angewendet werden.